

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Vrijgemaakte vreemdelingen

Onbevangen over het vrijgemaakte verleden

Hoe kijk je terug op het 'vrijgemaakte' verleden? Hoe ga je vandaag verder? In de afgelopen twee nummers van ons blad ging ik kritisch in op een rapport van deputaten 'dienst en recht'. Zij presenteerden ons een visie op het verleden en op het heden en concludeerden dat er sprake is van een onvermijdelijke historische verandering.

A.L.Th. de Bruijne ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - A.L.Th. de Bruijne Vrijgemaakte vreemdelingen	229
<i>Meditatief</i> - P. Schelling Het heilig Godslam: de Bijbel open	233
<i>Wandelen met God</i> - M.A. van Leeuwen De weg naar God	234
<i>Achtergronden</i> - G. Riemer Hoe gebruikt de Geest het Woord?	236
<i>Weerwoord</i> - P.L. Voorberg Ben ik nog altijd uit op elk kwaad?	239
<i>Schriftstudie</i> - W. Wierenga Mijn zoon uit Egypte	241
<i>Kerk en liturgie</i> - J. Smelik Een rooster voor de Veertigdagentijd	243
<i>Voetnoten, Uit de kerken, Persberichten</i>	

Zij noemen in hun rapport ook een recent boek om dat te onderstrepen, het boek *Vrijgemaakte vreemdelingen*, onder redactie van Mees te Velde en Hans Werkman. In dit artikel gebruik ik dat boek om te illustreren hoe wij volgens mij in de 'vrijgemaakte' kerken moeten omgaan met ons verleden.

AOW

Het is een leerzaam boek voor iedereen die iets van dat verleden wil begrijpen. Gert Jan van Harten tekent hoe de eerste vrijgemaakten zich hebben gekeerd tegen hen die van geen christelijke organisaties meer wilden weten. Bastiaan van der Wal laat zien hoe radicaal sommigen zich verzetten tegen de AOW. Een predikant procedeerde daarover zelfs tot aan de Europese commissie voor de mensenrechten. Ferdinand Bijzet laat met zijn bijdrage over de treurige zaak 'Kralingen' zien hoe conflicten in de kerk kunnen gaan over niets. Frits Geerds legt uit dat de kijk op kunst bij veel vrijgemaakten nogal geforceerd was. Gerbram Heek stelt dat de vrijgemaakte verbondvisie soms leidde tot te grote vanzelf-

sprekendheid in de opvoeding. Egbert Terpstra tenslotte suggereert dat Schilder niet gelukkig kan zijn geweest met de manier waarop Jongeling en anderen zijn grondgedachten toepasten.

Op dit alles reageren enkele deskundigen. Roel Kuiper waarschuwt dat wij vandaag het motief van de antithese niet mogen vergeten. R.E. van der Woude ziet parallellen tussen vrijgemaakten en Maoïsten. Willem Smouter stelt tot zijn verbazing vast dat ook Nederlands Gereformeerden formalistisch konden zijn. Hans Werkman presenteert ons een inhoudrijke en boeiende analyse van de ontwikkelingsgang van vrijgemaakte kunstenaars. Janneke Wubs laat zien dat de vrijgemaakte opvoedingsidealen toch niet zoveel verschilden van die binnen de samenleving. Eimert van Middelkoop tenslotte houdt Jongelings basisovertuiging hoog: kijk zo naar het wereldgebeuren dat je in rekening brengt dat de kerk in Christus' regering centraal staat.

Projecteren

Vorige week wees ik op een risico voor de generatie van 'babyboomers' binnen de kerken. Zij hebben vroeger geademd in een typisch 'vrijgemaakt' klimaat en daarin ook verantwoordelijkheid gedragen. Inmiddels denken en doen ze op veel punten anders. Ze dragen nog steeds verantwoordelijkheid en zouden nu zomaar hun eigen specifieke geschiedenis van verandering kunnen projecteren op de hele kerk. Dat zou jongere generaties remmen om vandaag zelfstandig een bijbelse weg te vinden.

Nu is het boek *Vrijgemaakte vreemdelingen* grotendeels geschreven door jongeren, leerlingen van Te Velde (nu vaak predikanten). Met een afgestudeerde historicus uit Groningen en een oudere predikant presenteerden zij hun onderzoeksresultaten op een studiedag aan de Theologische Universiteit. Te Velde zelf schreef een slotbeschouwing. Hij hoort min of meer bij die 'babyboomers'. Dat levert een interessante combi op in het omgaan met de vrijgemaakte geschiedenis.

Loyaliteitsconflict

Te Velde pleit er voor dat zijn generatie vandaag het voortouw neemt. Juist mensen die tussen 1945 en 1975 vrijgemaakt zijn opgevoed, kunnen volgens hem de twee werelden verbinden. Zij kunnen de vrijgemaakte traditie van binnenuit evalueren en het goede daaruit indragen in vandaag. Ik betwijfel dat. Voor zo'n evaluatie heb je juist afstand nodig, en moet je niet teveel eigen belangen hebben. Maar wie in het vrijgemaakte leven is groot geworden, heeft vaak geademd in een dominante atmosfeer. Vrijgemaakt was je meestal niet 'een beetje'; het vormde een tweede identiteit. Dat blijft in spiegelbeeld vaak meespelen als mensen uit deze generatie veranderen. Dan worden namelijk het afscheid van die vrijgemaakte patronen of de veranderingen in visie en gedrag op hun beurt zo belangrijk als een tweede identiteit. Sommigen blijven daarbij ondanks alles zo loyaal aan vroeger dat ze geen echte brug naar vandaag slaan. Anderen namen juist zo hartgrondig afscheid van vroeger dat ze maar moeilijk inzien wat daarin voor vandaag juist waardevol was. Ook spelen halfbewuste schuldgevoelens en loyaliteitsconflicten een rol. Bij velen is de omslag in denken en doen niet verantwoord. Je ging gewoon 'met je tijd mee'. Diep in je hart kun je daarbij het gevoel hebben verraad te plegen aan het verleden. Zo'n schuldgevoel leidt vaak tot mechanismen van zelfrechtvaardiging.

Mensen noemen veranderingen 'onvermijdelijk', een 'paradigmaverandering' die je min of meer overkomt. Of ze zeggen: vroeger was niet fout en vandaag is niet beter, maar je moet nu eenmaal bij de tijd blijven. Zo ontloopt je een oordeel over vroeger of vandaag en legitimeer je tegelijk je verandering. Problematisch vind ik het ook als mensen wel moed tonen tot kritiek en oproepen tot verootmoediging, maar daarbij een belangrijk stuk vrijgemaakte geschiedenis buiten schot laten. Dan betoog je dat de eerste periode na de Vrijmaking nog goed was. Problemen als hoogmoed, vanzelfsprekendheidsgeloof en zelfgenoegzaamheid zouden pas ontstaan zijn in de jaren '70 of '80. Ik proef daarin soms het loyaliteitsconflict van 'zonen' die de 'vaderen' uit de wind houden en daartoe de schuld maar aan zichzelf trekken. Ook Te Velde focust nadrukkelijk op wat er sinds de jaren '70 mis ging. En inderdaad dreigde toen vanzelfsprekend te worden wat eerdere generaties nog strijd en zelfverloochening had gekost. Maar de terechte kritiek daarop mag niet het gebrek aan kritiek op de tijd daarvoor compenseren. Juist zulke mechanismen doen mij betwijfelen of de generatie van de 'babyboomers' hier wel het voortouw moet nemen.

Zonde

Tegelijk toont juist de evaluatie van Te Velde dat dit in bepaalde opzichten wel waardevol kan zijn. Er spreekt moed uit, die nodig is om te komen tot een echte verwerking van het verleden. Zijn slotbeschouwing munt uit door zuiverheid van toon en door de intentie om recht te doen. Hij rekent niet af met inzichten uit het verleden, maar zoekt de bijbelse waarde ervan. Hij toont een open oog voor de context van vandaag, maar levert zich daaraan niet uit. Het hoogtepunt in dit verband vormt zijn publieke belijdenis van schuld over zijn eigen aandeel in typisch vrijgemaakte zonden uit het verleden. Daarbij omspannt hij de periode van zijn schooltijd tot en met zijn professoraat. Hij gaat daarmee in de sporen van professor Douma en enkele anderen. Bij hen ging het echter vooral om wat in de scheuring van de jaren '60 verkeerd is gegaan. Te Velde betreedt daarnaast het bredere terrein van visies en houdingen, bijvoorbeeld tegenover andere christenen.

Een orthodoxe christen van buiten onze kerken, die zich inzette voor mensen aan de onderkant van de samenleving, vertelde mij ooit hoeveel pijn hem de bejegening door een vrijgemaakte kerkelijke instantie deed. Men wenste hem bij een overleg rond dat werk niet als 'broeder' tegemoet te treden vanwege het kerkelijk gescheiden zijn. Zoiets moet je niet bagatelliseren als een tijdgebonden inzicht, dat in de context van vroeger te begrijpen viel. Natuurlijk moet je eerdere generaties recht doen binnen hun eigen tijd. En natuurlijk kwam deze houding mee met een oprecht en zelfs bijbels inzicht in de aard van de kerk. Maar dat neemt niet weg dat die mentaliteit ook een ernstige zonde is geweest tegenover mensen voor wie Christus zijn leven had gegeven, en dus tegenover Christus zelf. Zulke zonden kun je niet ineens achter je laten om het voortaan vrolijk anders te zien en te doen. Zonden blijven tegen ons getuigen, zolang ze niet zijn beleden en rechtgezet. In de omgang met dit soort zonden uit het 'vrijgemaakte' verleden moeten de generaties van toen inderdaad voorgaan. Jongeren kunnen niet buiten de 'vaderen' om de zonden van deze latsten belijden. Zeker niet zolang de 'vaderen' zelf nog onder ons zijn. Daarom heb ik veel respect voor Te Velde's bijdrage. Daarin toont hij zich een echte voorganger binnen de kerken.

Stijlkenmerken

Ook inhoudelijk is zijn evaluatie belangrijk. Inzichtgevend is bijvoorbeeld wat hij zegt over de kerk op de kerk. De vroegere vrijgemaakten combineerden Kuypers ijver voor Christus' koningschap op alle terreinen van het leven met het nieuwe inzicht dat de kerk in Christus' werk centraal staat. Nu echter die kerkvisie gerelativeerd wordt, dreigt daarmee tegelijk die brede benadering te versmallen tot aandacht voor persoonlijk geloofsleven en persoonlijke ethiek. Ook spraken de vroegere vrijgemaakten concreet over 'ware en valse kerk' als alternatief voor de opvatting die zonder problemen de ene kerk in meerdere denominaties uiteen ziet gaan. Omdat dit spreken zo allesbeheersend werd, namen latere generaties er weer radicaal afscheid van. Het risico daarvan is dat we op het punt van de kerk gewoon weer terug bij af zijn, tevreden met een pluriformiteitstheorie, zonder nog enige winst te boeken vanuit de inzichten van de vroege vrijgemaakten.

Prickelend is ook Te Velde's analyse van tien typisch vrijgemaakte 'stijlkenmerken'. Vrijgemaakten zijn principieel, hebben een bovengemiddeld roepingsbesef, streven naar zuiverheid, durven hun eigen gang te gaan, zijn strijdbaar en voortdurend bezig hun gelijk te bevestigen. Verder staan ze gereserveerd tegenover gevoel, ervaring en psychologie, en streven ze naar uniformiteit. Gelukkig realiseert Te Velde zich dat meerdere van deze stijlkenmerken ook bij anderen te vinden zijn en dus misschien niet zo specifiek vrijgemaakt moeten heten. Eerlijk wijst hij aan hoe deze vrijgemaakte stijl soms anderen onnodig afstootte, tot wetticisme en perfectionisme leidde en de onderlinge eenheid op het spel zette. Mooi is dat hij ook positieve effecten durft benoemen. De vrijgemaakte stijl bracht elan en daadkracht, en werd ook een middel om de kerken te bewaren bij het Woord.

De moraal van Te Velde's evaluatie is dat wij vandaag de vrijgemaakte bedding moeten verbreden. Wij moeten ook anderen uit de brede internationale gereformeerde traditie in beeld nemen. Zo herken je het waardevolle in de vrijgemaakte identiteit en overwin je de eenzijdigheden ervan.

Verbreiding

Daarmee ben ik het hartelijk eens. Tegelijk roept het vragen op. Het is teveel geschreven vanuit het perspectief van iemand die tot voor kort vooral in de eigen traditie rondkeek. Daarmee is het typerend voor veel van de door mij genoemde 'babyboomers'. Waarschijnlijk zijn er nog velen voor wie dat geldt en die dus met Te Velde's advies hun winst kunnen doen. Maar wij moeten ons er niet op verkijken dat er ook veel anderen zijn. Bij hen groeide de kritische afstand tot het vrijgemaakte verleden al eerder, of is er zelfs helemaal geen sprake geweest van een eenzijdige oriëntatie daarop. Zij kijken al veel langer rond in de brede christelijke omgeving. Ik denk zelfs dat dit proces ook onder voorgangers al veel vroeger begonnen is dan Te Velde's advies suggereert.

In 1994 schreef ik in de bundel *1944 en vervolgens* dat deze verbreiding al sinds 1970 binnen de kerken waarneembaar was. Het smal-vrijgemaakte werd genuanceerder door een bredere oriëntatie op de traditie van de Reformatie. Ik probeerde dat aan te wijzen in het werk van mensen als Douma, Van Bruggen, Kamphuis en Trimp. Tegelijk pleitte ik ervoor deze verbreiding nog wat verder te laten doorwerken, door ook de kerk van voor de Reformatie en de niet-gereformeerde tradities in beeld te nemen. Achteraf was mijn artikel uit 1994 in dit opzicht wel wat al te optimis-

tisch. Toch blijf ik erbij dat deze verbreding al lang aanwijsbaar was. En in ieder geval sinds 1990 zijn grote groepen daardoor beïnvloed. Binnen het GPV kwam in die jaren bijvoorbeeld Augustinus weer in beeld. De journalist Aad Kamsteeg stimuleerde de gereformeerde spiritualiteit door aandacht voor andere christelijke tradities, onder meer voor de puriteinen. H.J.D. Smit en J. Huijgen gaven een kritische doorlichting van het vrijgemaakte kerkelijk gebonden organisatieleven. Daarmee brachten ze toen al niet iets nieuws maar verwoordden ze de visie van een behoorlijk sterke onderstroom binnen de vrijgemaakte kerken. Juist in die jaren signaleerde het blad *Bij de Tijd* regelmatig dat de meeste theologen bij dit alles zwegen of achterbleven. Veel jongeren durfden niet of misten de energie. Veel ouderen zetten zich schrap of raakten verstrikt in loyaliteitsconflicten.

Te laat

In het licht hiervan vind ik dat Te Velde de omslag in de vrijgemaakte kerken te laat legt. Hij zoekt deze ergens in de jaren '80. Maar daarmee ziet hij ten onrechte helemaal voorbij aan het werk van professor Douma uit de jaren '70. Gedurende een groot deel van dat decennium vulde Douma de kolommen van *De Reformatie*. Daarbij doorbrak hij toen al tal van vrijgemaakte specialiteiten. Hij erkende toen al dat er meer ware kerken op één plaats konden zijn, en herintroduceerde het spreken over de onzichtbare kerk. Hij bezon zich toen al op evangelische en baptistische invloeden en gaf daarvan opmerkelijk evenwichtige evaluaties. Hij wees toen al op de noodzaak van wat we vandaag spiritualiteit zouden noemen en signaleerde een tekort in de eigen traditie. Voor een hele generatie werd Douma's voorlichting doorslaggevend. Tegelijk waren er velen die hem daarbij wantrouwden. Ik heb dat openlijk horen zeggen door vrijgemaakte ambtsdragers, tijdens visites. Ook jonge predikanten meenden hem te moeten bestrijden. In het begin van de jaren '80 konden kerkenraden aan kandidaten uit Kampen vragen of ze de standpunten van Douma deelden. Zo ja, dan was je voor hen verdacht. Het beeld was dus in de jaren '70 al niet meer eenduidig. Ook het evangelisatiewerk waarop Te Velde wijst in de context van de jaren '80, dateert al van het begin van de jaren '70. Op gereformeerde scholen hielden leraren die openlijk kritisch waren op vrijgemaakte accenten een nieuwe generatie bij de les. Wie wilde kon de wending die Te Velde nu bepleit, al oppakken in de jaren '70.

Dat betekent dat sommige aspecten van Te Velde's boodschap voor bepaalde delen van de vrijgemaakte kerken te laat komen. Voor hen is het nu niet meer de tijd om nog te pleiten voor verbreiding. Dat spant het paard achter de wagen. Misschien zou een hernieuwde concentratie op de eigen traditie zelfs nuttiger zijn. Voor velen is bovendien deze hele discussie volstrekt oninteressant en irrelevant geworden. Zij hebben niets speciaals met de vrijgemaakte traditie en dus ook niet met de verrijking daarvan via een bredere oriëntatie. Zij shoppen hun visies en praktijken bij elkaar op elke plek waar ze leuke spirituele of theologische aanbiedingen tegenkomen. Dat geeft hen echter tegelijk een nieuwe openheid voor de vrijgemaakte traditie.

Speciaal

Te Velde blijft met het vrijgemaakte verleden bezig als *iets speciaals*. Het moet speciaal verwerkt worden, kritisch én positief. Hoe nuttig ook voor generaties die er nog met één

been in staan, dit is nog niet de onbevangenheid die echt nodig is, al kan het een stap in die richting vormen. Ook bij deze benadering ligt het vrijgemaakte verleden nog onder een hypotheek die het belast. Als het gaat om je persoonlijke verleden, kun je niet om deze speciale verantwoording heen. Wie ingrijpend verandert, moet zich verantwoorden. Wie afstand neemt van wat verkeerd was, moet het openlijk rechtzetten. Maar anderen binnen de kerken hoeven niet iets speciaals te hebben met het vrijgemaakte verleden. Een nieuwe historische interesse vind ik waardevol. En nieuwe oriëntatie in de eigen traditie is nuttig. Maar die eigen traditie mag al bij voorbaat breder en langer zijn dan de vrijgemaakte. Het vrijgemaakte verleden moet een gewoon stukje 'kerkgeschiedenis' worden. Niet belangrijker en niet minder belangrijk dan de geschiedenis van Kuyper en Bavink, van Calvijn en Voetius, en van Bernardus en Augustinus. Pas als ons verleden gerelativeerd is tot een gewoon stukje kerkgeschiedenis, ontstaat de onbevangenheid die nodig is voor onbevreesde kritiek en voor royale waardering.

Vrijheid

Daarom zie ik weinig in een speciale evaluatie van inzichten en praktijken uit de vrijgemaakte traditie om te bepalen wat daarvan mee kan naar vandaag. Dat ligt nog teveel onder de hypotheek van dat verleden. Veel nuttiger lijkt het mij om na te gaan wat deze onbevangenheid in de weg kan zitten. Daarbij gaat het om meer dan een generatiegebonden verschijnsel. Natuurlijk houd je altijd een speciale verhouding met je eigen levensgeschiedenis die onbevangenheid niet vanzelfsprekend maakt. Maar in de vrijgemaakte traditie kwam daar een soort collectieve druk bij. Die zou ik dan ook willen toevoegen aan Te Velde's rijtje van tien kenmerken. Meningen, keuzen en praktijken werden nogal eens met een dwingende logica naar voren gebracht. Wat 'goed vrijgemaakt' was, vulde de atmosfeer waarin mensen ademden. Ik aarzel om het woord te gebruiken, omdat het sommigen pijn kan doen. Toch is het mijn eerlijke mening dat zich hierin 'ideologische' trekken hebben genesteld. Daardoor zijn velen niet maar gewoon beïnvloed door hun context, maar op een zeer dominante manier daardoor gestempeld.

Sommigen hebben zich daaraan helemaal overgegeven. Anderen hebben dit stempel als een belasting ervaren, soms tot op vandaag. Weer anderen hebben zich er aanvankelijk mee vereenzelvigd en zijn er later van teruggekomen, geheel of op punten. Voor al deze groepen op een eigen manier kan deze dominante sfeer de christelijke vrijheid in de weg zitten. Die christelijke vrijheid is nodig om onbevangen te kunnen omgaan met het verleden en het heden. Vooral deze dwingende atmosfeer belast volgens mij de geschiedenis van de vrijgemaakte kerken, tot op vandaag. Daarover zou het in een evaluatie met name moeten gaan. Niet over inzichten of praktijken die al dan niet 'oud' of 'nieuw' moeten heten, afgewezen of juist meegenomen moeten worden. De vrijheid zit niet vast op standpunten of gewoonten, van vroeger of van vandaag. Het kan alleen de vrijheid in Christus zijn.

Verbazing

Iets van die onbevangenheid proef ik trouwens wel in *Vrijgemaakte vreemdelingen*. De leerlingen van Te Velde kijken regelmatig met frisse verbazing rond in het vrijgemaakte verleden. Wel zijn ze soms vrij vlot klaar met de visies die zij beschrijven en peilen zij niet altijd de mogelijke waarde daarvan voor vandaag.

Zo vind ik dat de bijdrage over de 'Doorbraak' teveel nadruk legt op de kwestie van christelijke organisaties, en te weinig op de positie van de kerk in een niet-christelijke samenleving. Zodra je beseft dat ook die problematiek achter die 'Doorbraak' zat, ontdek je ineens dat de vrijgemaakte benadering ook wel iets met die 'Doorbraak' deelde, wat voor vandaag een verrassende denkprikkel met zich mee brengt. Hetzelfde geldt voor het verzet tegen de verzorgingsstaat en de AOW. Dat nam inderdaad bizarre vormen aan. Maar inmiddels blijkt de verzorgingsstaat onhoudbaar. Tegelijk wordt de diaconale functie van de kerk naar binnen en naar buiten toe juist urgenter. Zo (wereld)vreemd waren die vroegere vrijgemaakten misschien nog niet...

Verder kan ik me iets voorstellen bij het verschil dat tussen Schilder en Jongeling gezien wordt. Maar ten onrechte geldt daarbij de stelling dat in Gods wereldwijde werk de kerk centraal staat als een vrijgemaakte eigenaardigheid. Het is een oud inzicht, ook te vinden in zondag 19 H.C. en dus met bijbelse wortels. Na een tijdelijke vervaging onder het kuyperianisme werd het bij de vrijgemaakten weer helder, al raakte het daarbij helaas besmet met kerkisme. Het stuk over de vrijgemaakte opvoeding bevat karikaturale trekken. Het is onzin dat de aandacht voor 'gezag' nog in de jaren '70 en '80 zo dominant zou zijn geweest dat er geen oog bestond voor nieuwere inzichten waarin de ontwikkeling van het kind centraal stond. Ook dat er negatief werd omgegaan met de geschapen wereld herken ik niet. Boeken van Spock en Gordon werden ook in gereformeerde gezinnen geraadpleegd. En het materiaal dat bijvoorbeeld rond het gereformeerde onderwijs is ontwikkeld, wijst een andere kant uit.

Stap

Soms ontstaan deze zwakkere punten doordat de auteurs ook zelf niet ontkomen aan 'geschiedenis als afrekening', zoals Van Middelkoop signaleert. Ook sommige jongeren hebben kennelijk tot zeer recent nog de druk van de traditie gevoeld en reageren daartegen. Vaker ligt het echter aan een nog wat beperkte horizon, zowel rond de visies van vroeger als rond de vragen vandaag. Dat is niet erg. Deze studies willen niet meer doen dan een eerste stap zetten. Ondanks mijn kritiek noem ik het een belangrijke stap in de richting van een meer onbevangen benadering van de vrijgemaakte geschiedenis. Ik wens Te Velde geluk met zulke leerlingen, en de leerlingen met zo'n voorganger.

N.a.v. Mees te Velde, Hans Werkman (red.), *Vrijgemaakte Vreemdelingen*, Visies uit de vroege jaren van het gereformeerd-vrijgemaakte leven (1944-1960) op kerk, staat, maatschappij, cultuur, gezin, TU-bezinningsreeks nr. 6, Barneveld: De Vuurbaak, € 17,90.

Dr. Ad de Bruijne is docent aan de Theologische Universiteit te Kampen en eindredacteur van dit blad.

Rechtgezet

In mijn 'kerkelijk leven' van vorige week stond een zin die misverstand kan wekken. Ik schreef: "Wat in de relationele sfeer ligt, trekken deputaten met hun analyse onbedoeld zelf naar iets inhoudelijks. Ik weet van zeer nabij hoe schadelijk dat kan zijn."

Hiermee bedoel ik op geen enkele manier te suggeren dat deputaten zelf iets schadelijks hebben gedaan, in een of andere concrete situatie. Het gaat mij om het algemene punt dat het schadelijk is als je iets wat relationeel is, inhoudelijk laadt.

A.L.Th. de Bruijne

Het heilig Godslam: de Bijbel open

‘Daar is het lam van God...’, Johannes 1:29a

P. Schelling ■

‘Daar is Hij weer...’, zei Johannes. Want goed zes weken eerder was Hij er ook geweest. En net zoals nu: Mens onder de mensen.
Maar de Doper zegt nu meer. Hij noemt Hem ‘het lam van God’.

Wat had hij in gedachten daarbij? Allicht was hij door de Geest geleid en geïnspireerd, maar hij sprak toch niet als een ‘bandapparaat’... En wat hebben zijn luisteraars erin gehoord?
Tja, dat hebben we wel vaker bij de Schrift: we zouden de auteurs even willen aanspreken, of echt in hun gedachten willen kruipen, of op zijn minst ons helemaal in hun tijdsclimaat willen innestelen als het ware. Uit nieuwsgierigheid, ja ook. Maar toch vooral om hun woord echt recht te doen. Maar dan horen we de kerk, ik bedoel: dan horen we onszelf tegen onszelf zeggen dat God ons (allicht!!) lang niet alles heeft bekendgemaakt, maar wel genoeg voor ons heil (art. 7 NGB)! Dus denken we na en proberen met de gegevens die we in en eventueel ook buiten de Schrift hebben, zo respectvol en nauwkeurig mogelijk een verklaring te zoeken.

En wat doen zich bij dat lam dan een mogelijkheden voor in de Schrift! Van het lam van de pesach-nacht in Egypte, via de Knecht die als een lam ter slachting ging, naar het lam dat Johannes de evangelist in het boek Openbaring mag portretteren als overwinnaar. Van dat laatste lam kan de Doper niet geweten hebben, evenmin als zijn luisteraars. Maar van de andere zoveel te meer, echt oudtestamentisch gelovige als hij was. Wat zal hij bijvoorbeeld als priesterzoon veel gehoord hebben van de lammeren die als morgen- en avond-offer in de tempel onder het priestermes gingen. En wat heeft hij als catechisant van zijn vader en van de schriftgeleerden gespannen geluisterd naar het verhaal van het lamsbloed aan de deurposten in de nacht der nachten, die een nacht van waken was voor de Here. En goed, Jesaja (53) vergelijkt de lijdende Knecht van de Heer alleen maar met een lam dat geslacht gaat worden. Maar wat is hij, die Knecht, in het joodse messias-denken toch zelf een lam geworden.

Voelt u? Concreet een van al die mogelijkheden aanwijzen als de bron van het denken en spreken van de Doper stuit op bezwaren, want geen vergelijking klopt precies. Maar allemaal samen leveren ze de trekken van een totaalbeeld dat de Geest Johannes laat zien: het lam van God. Zijn hele Bijbel was de bron. En het is zoals oude bijbelverklaarders al zeiden: het Nieuwe Testament ligt in het Oude verborgen, het Oude komt in het Nieuwe open.

Met als gevolg dat wij vanuit de openheid van Johannes’ uitspraak de gestalte van onze Heiland als het unieke Godslam in het Oude Testament mogen zien oplichten. Bij het lam van de pesachnacht in Egypte - zijn bloed moet aan onze deurpost, zong Luther. Bij de Knecht die als een lam ter slachting ging. Maar als je dat hebt gezien, denk je, wat verder weg, ook ineens aan de ram van de berg Moria die in de plaats van Isaäk op Abrahams altaar ging. En aan de zondebok die op Grote Verzoendag de woestijn in werd gestuurd met de last van Israëls schuld. Plaatsvervangend...

Het was maar een moment bij de Jordaan. Maar toen Johannes zei: ‘Kijk, daar is Hij, het lam van God’, ging er een hele Bijbel open. Voor hemzelf, voor zijn luisteraars, voor ons.

En wie belijdt dat God ons genoeg heeft bekendgemaakt voor ons heil, zal niet alleen het evangelie van

Christus met blijdschap lezen, maar ook in de boeken van het Oude Verbond blijven speuren naar het licht van zijn heerlijke gestalte.

Ds. Pieter Schelling is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te 's-Hertogenbosch.

De weg naar God

wandelen met God

**‘Wie mijn volgeling wil zijn, moet zichzelf verloochenen’
(Marcus 8:34).**

Deze uitspraak van Jezus zou je de kortste samenvatting kunnen noemen van zijn hele onderwijs.

‘Zelfverloochening’, dat is in één woord wat Jezus zijn hele leven heeft gepreekt.

Het is zijn theologie in een notendop kun je zeggen.

Maar wat houdt het precies in?

M.A. van Leeuwen ■

Augustinus en Bonhoeffer

Twee grote theologen uit het verleden, de kerkvader Augustinus uit de vierde eeuw en Dietrich Bonhoeffer uit de 20e eeuw, leefden allebei in een tijd waarin christenen het zwaar hadden.

Augustinus leefde in een tijd dat christenen stevig in de minderheid waren en dat ook aan den lijve ondervonden. Bonhoeffer leefde ten tijde van Hitler-Duitsland, met zijn antisemitisme en zijn eis van absolute gehoorzaamheid van alle onderdanen.

Opvallend vind ik, dat beide theologen juist deze woorden van Jezus over zelfverloochening, zo centraal stellen in hun leven. In hun moeilijkste momenten gingen ze terug naar deze basis.

Het is de basis van het leven van elke christen. Ook wij moeten er steeds weer naar terug. Het kon wel eens zijn dat je als christen steeds meer in de verdediging wordt gedrukt in de toekomst, steeds meer een minderheid wordt. En hoe blijf je dan overeind?

Jezus zegt: door zelfverloochening.

Wat is het?

Zelfverloochening

Wat is zelfverloochening *niet*?

Zelfverloochening is niet jezelf ontkennen.

Zeggen dat je er eigenlijk niet toe doet.

God heeft jou geschapen! Hij wil dat je bestaat, dus dan ben je belangrijk.

Dat als eerste.

Waar het bij zelfverloochening om gaat, is dat je jezelf de juiste vraag stelt.

En dat is deze vraag: *wanneer leef je zo, dat je het meest tot je recht komt?*

Vanuit onszelf zeggen we al gauw: als ik mijn eigen zin kan doen.

Vanaf de eerste keer dat de mens dat deed, zag je gelijk waar dat toe leidt.

Adam werd er niet gelukkig van. Integendeel. Waar hij zin in had, zijn eigen gang gaan, dat bracht hem op de rand van de afgrond.

Zijn zelfgerichtheid was bijna zijn ondergang geworden.

Maar waarom is dat eigenlijk zo?

Waarom houden wij het niet met onszelf uit?

Omdat, zegt de Bijbel, omdat we pas echt mens worden, pas echt gelukkig zijn, als we in contact staan met onze Schepper. Als we aangesloten blijven op de bron waaruit we voortkomen, en dat is God.

Voor jezelf kiezen, je eigen zin doen, is jezelf uitdrogen.

Je snijdt de watertoevoer af. Je knipt de slagader door tussen jou en degene die jou in leven houdt. Voor jezelf kiezen is zelfmoord plegen. En dat wil God juist niet. Hij wil juist dat je tot bloei komt.

Jezelf verloochenen is, inzien dat jij jezelf geen blijvend geluk kunt geven.

Het is inzien, dat je pas echt van jezelf houdt, als je juist niet al je kaarten op jezelf zet, maar op God.

Je kruis op je nemen

Dat is één kant van de medaille.

Jezelf verloochenen: wat God wil, belangrijker vinden dan wat je zelf wilt. En erop vertrouwen dat je zo het echte geluk vindt.

Alleen, dat is meteen het moeilijke punt.

Je zou zeggen: wie wil dat nou niet? Het echte geluk vinden.

Ieder mens wil dat.

Maar Jezus zegt in Marcus 8:34, dat kost je wat. Het geluk dat God je geeft, dat vind je alleen als

je bereid bent om je kruis op je te nemen. Wat is dat: *je kruis op je nemen*?

Eerst weer wat het *niet* is.

Je kruis op je nemen betekent niet: alle nare dingen, alle pijn en ellende in je leven moedig dragen. Dat wordt er wel gauw van gemaakt.

Zoals Jezus zijn lijden aanvaardde, zo moeten wij ook ons lijden gelovig aanvaarden.

Maar wat staat er nou? Wat zegt Jezus?

Hij zegt: Wie mijn volgeling wil zijn, die moet zijn kruis *op zich nemen*.

Dat is een daad.

Ziekte, een ongeluk, een groot verdriet, dat overkomt je. Daar moet je op het moment zelf mee leren omgaan.

Hier heeft Jezus het over lijden, over pijn die je zelf je leven binnenhaalt.

Hoe dan?

Door je band met Jezus Christus.

Als ik bereid ben mezelf op de tweede plaats te zetten en hem, Jezus, op nummer één - dat was die zelfverloochening - als ik dat doe, dan *komt* er lijden in mijn leven.

Je zou kunnen zeggen: de ware zelfverloochening wordt gevolgd door *zelfkastijding*.

Zelfkastijding

Dat woord is verkeerd ingevuld in de geschiedenis. Lichamelijke pijn die je jezelf toebracht, werd dan het summum van een ware volgeling van Jezus. Met alle ontsporingen van dien.

Waar ik voor pleit is een 'geestelijke' invulling van dit woord.

Het geestelijke lijden dat je jezelf oplegt, *omdat* je christen bent.

Ik bedoel dit.

Niet onderduiken in de anonimiteit als christen, maar uit durven komen voor je geloof.

Bij belangrijke keuzes in je leven niet eerst kijken waar jij je het prettigst bij voelt, maar waar God blij mee zou zijn.

Niet als hoogste prioriteit hebben om mensen jou waarderen, en dan van alles doen om maar gezien, opgemerkt, gewaardeerd (enz...) te worden. Maar naar je kamer gaan, tijd voor God nemen en Hem aanbidden als de belangrijkste Persoon in je leven. Je niet neerleggen bij hoe je bent, je karakter, je temperament, je driften, je onhebbelijkheden, maar ertegen willen vechten. Vragen of God met zijn Geest jou wil vormen en je voor die kracht dan ook open willen stellen.

En het kruis is ook: de zonde van de ander vergeven, de pijn verdragen van onrecht dat jou is aangedaan. Juist omdat er ook een kruis voor jou heeft gestaan.

Bonhoeffer noemt de zondenvergeving *hét* voorbeeld van lijden, dat iedere christen wordt opgelegd. Het is de meest concrete en confronterende toepassing van het dragen van elkaars lasten uit Galaten 6:2.

De last van elkaars zonde dragen, voel je nl. het meest in de vergeving.

Een te zware last?

Voordat wij bezwijken onder die opdracht, moeten we kijken wanneer Jezus dit tegen ons zegt.

Hij zegt niet: als je een volgeling van mij wilt zijn, dan moet je net zo leven als ik, en dan kom je bij God uit. Hij zegt dit op de weg naar zijn kruis, naar Golgotha.

Al mijn zonden, alle rottigheid waar ik zelf voor kies, al die keuzes waarin ik mijn eigen zin doe en die mij van God verwijderen, die nam hij op zijn nek.

Dat hele pakket van schuld, dat sloeg hij aan het kruis.

Met andere woorden: de weg naar God, die banen wij niet zelf, die weg ligt er al.

Daarom zegt Jezus ook: *volg* mij.

Hij gaat voorop. Dat is genade.

Niet jij moet je binnen zien te werken in het koninkrijk van God. Zie dat Jezus jou al in het rijk van God heeft gebracht.

En daarom is deze uitspraak van Jezus geen harde uitspraak.

Dit zegt iemand die eerst zichzelf voor jou heeft opgeofferd en die zielsgraag wil dat jij ook aankomt in het Koninkrijk van God.

Wie volgeling wil zijn van deze Jezus, die moet zichzelf willen verloochenen, dwz: die moet niet op zichzelf vertrouwen.

En die moet zijn kruis op zich nemen: dat is alles verdragen, alles aanvaarden wat vastzit aan het christen-zijn.

Ik kan het ook positief zeggen: je kruis (*jouw* kruis, ieder heeft zijn eigen worsteling met God) op je nemen is: Jezus liefhebben, die als enige je nooit laat vallen en die als enige je nooit bedriegt.

Hij heeft gedaan, wat hij beloofde. Te sterven voor zondaren zoals ik.

Als er één is, die je kunt vertrouwen...

Nog een keer Augustinus

Ik eindig met een citaat van Augustinus. De taal is oud, maar de inhoud sprankelt nog steeds en zet je aan het denken over je eigen band met God.

Laat (op zijn 32e, MvL) heb ik u lief gekregen, o schoonheid zo oud en zo nieuw, laat heb ik u lief gekregen! En gij waart binnen en ik was buiten, en daar zocht ik u, en ik rende, wanstaltig als ik was, op de schone dingen af die door U gemaakt zijn. Gij waart bij mij en ik was niet bij u! Ik werd ver van u gehouden door dingen die niet bestaan zouden hebben, als ze niet in u bestaan hadden. Geroepen hebt gij, geschreeuwd en mijn doofheid doorbroken; gestraald hebt gij, geschitterd en mijn blindheid verjaagd; gegeurd hebt gij en ik heb ingeademd en snak nu naar u; geproefd heb ik en nu honger ik en dorst ik; aange-raakt hebt gij mij en ik ben ontvlamd naar uw vrede. (Belijdenissen, boek tien, XXVII, 38).

Ds. Mark van Leeuwen is predikant van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Oost.

Hoe gebruikt de Geest het Woord?

Signalement van een dubbele hermeneutiek 2

In het eerste artikel beloofde ik het rhema-argument voor het voetlicht te gaan brengen. Waarom? We willen het gebruiken om een patroon zichtbaar te maken dat als ‘mycelium’ functioneert voor het ontstaan van charismatische bewegingen. Het gaat mij om een patroon van bijbelgebruik dat de weg baant voor ongeoorloofd verschil in het Koninkrijk van God. Ik vraag u: haak niet af vanwege het gebruik van de Bijbels-Griekse woorden rhema en logos. Daardoor zou u kunnen denken dat we met hoog-theologische zaken bezig gaan. Dat is niet zo.

G. Riemer ■

Er zijn wereldwijd *rhema*-kerken te vinden. Ook in Nederland. En heel wat *rhema*-bijbelscholen, ook een *rhema*-universiteit en zelfs *rhema*-winkelcentra. Het door charismatische leraars ontwikkelde onderscheid tussen *rhema* en *logos* is voor veel christgelovigen gesneden koek. Het rhema-argument is een bedenksel van theologen om onbekommerde omgang met de bijbel een schriftuurlijke basis te geven. Het opent de weg voor een *religie* die anders is.

Rhema en logos

De *rhema*-theologie heeft megakerken en wereldbewegingen doen ontstaan.¹ Het is een typerende theologie, typerend voor alle golven van de charismatische beweging vanaf Azusastraat 1906 - ook al werd het toen nog niet zo genoemd. Waar hebben we het over?

De *rhema*-theologie legitimeert het gebruiken van de Bijbel op twee manieren. Ze legt de theologische basis voor een dubbele hermeneutiek. Deze dubbele hermeneutiek ontstaat door het principieel onderscheiden van *rhema* en *logos*. Dat gaat als volgt: het Bijbelse Grieks gebruikt twee termen voor ‘woord’. Enerzijds het ons bekende *logos*, maar ook regelmatig *rhema*.²

Logos is in deze theorie het *Woord op schrift*. Daaruit leren wij God kennen, het evangelie en de geschiedenis van het heil. Voor het verstaan van deze *logos* is een hermeneutiek nodig die zich toelegt op het begrijpen van Bijbelwoorden in hun heilshistorische en culturele context.

Rhema-theologen zien ook een ánder verstaan en werking van Gods woord. Dat baseren zij op de (in hun ogen significant andere) betekenis van die tweede Griekse term voor ‘woord’, *rhema*.³

Schriftwoorden hebben, aldus deze theorie, behalve *logos-gehalte* ook potentieel *rhema-gehalte*. Daarmee bedoelen zij dat de geschreven bijbelwoorden (*logos*) in zich de potentie hebben om *rhema* te worden in het concrete leven van de gelovigen. De systematische uitleg van de *logos* leidt tot objectieve kennis van God en zijn heilswerk. Deze

kennis is passief en statisch. De subjectief te ervaren *rhema*-werking van het woord is, zo ontdekte men, veel krachtiger, concreter en dynamischer. Het heeft scheppingskracht! Wat is het geval?

De scheppende kracht van het woord

De betekenis van het woord *rhema* zou ons leren dat de Heilige Geest in deze bedeling woorden uit de Schrift opneemt en deze herhaalt en bijzondere kracht en betekenis geeft in het leven van individuele gelovigen. Het is ‘*God’s Word for you in your present situation, a word spoken for a particular occasion*’. In het leven van een individu neemt de Geest een schriftwoord (of schriftzin) op met het oog op een specifieke behoefte en specifieke situatie. Dit *rhema*-woord onderscheidt zich van het *logos*-woord omdat het ‘*power*’ krijgt wanneer het door de Geest wordt opgenomen en door de gelovige wordt uitgesproken. Dat laatste is heel belangrijk. Want door middel van het *uitspreken* van dat woord zal de Geest dat woord *dynamisch* maken en *effectief*. Het is deze dynamiek waarop iedere gelovige individueel moet wachten (‘*waiting upon the Lord*’ of ‘*abide the Lord*’). Niet passief overigens: hij moet er zich voor openstellen, hij moet er aanhoudend voor bidden. Hij zal bijbelwoorden en beloften veelvuldig moeten uitspreken om de scheppende kracht van het uitgesproken woord te ontketen.

Uitwas of uitkomst?

Wordt hier geen uitwas besproken? Nee, het gaat om de legitimering van een manier van omgaan met de Bijbel dat we kenmerkend vinden voor charismatische bewegingen. Zeker, er zijn in dit verband veel excessen waarneembaar. Maar excessen komen ergens vandaan. Hoe meer excessen, hoe meer we moeten willen onderzoeken wáár het vandaan komt. Dan blijkt m.i. dat de excessen de logische uitkomst zijn van een patroon. Daarvan is de *rhema*-theologie ontwikkelaar, makelaar en sprekend

voorbeeld. De (vooral) door Kenneth Hagin⁴ doorontwikkelde rhema-these functioneert niet alleen maar als theologisch argument om particuliere openbaringen (bijzondere openbaringen voor een bepaald persoon in een bepaalde situatie) ruimte te geven. Op grond van deze these werd een methode ontwikkeld. Voorgangers onderwijzen en proclameren deze methode als hét middel om met God een relatie te onderhouden. Het baant

deze omgang met bijbelwoorden wordt methodisch gestimuleerd - en daarom gaat het mis

de weg voor échte religie. Het creëert een levenslijn met de Drie-enige God. Allerlei woorden, gebeurtenissen, ingevingen, tekstherinneringen, dromen en andere ervaringen kunnen *goddelijk rhema* zijn, te interpreteren als *messages* uit de hemel. Het zijn signalen die vragen om geloof en gehoorzame reactie. Deze omgang met bijbelwoorden wordt methodisch gestimuleerd - en daarom, omdat het in de geloofspraktijk tot religieuze methode wordt verheven, daarom vooral gaat het mis.

Rhema-methodiek

In de praktijk van veel charismatisch ingesteld geloofsleven wordt (zeker in de kringen waar de rhema-these geproclameerd wordt) het *powerfull* spreken van God gezocht, ingewacht, afgebeden en methodisch aangeleerd. Technieken worden aangedragen om de *logos* (het statische bijbelwoord) tot *rhema* (het dynamische woord) te doen worden. Met het oog daarop, zo zagen we al, is het belangrijk om bijbelwoorden *hardop uit te spreken*. Het gesproken woord ontvangt, omdat het gesproken wordt, scheppingskracht.⁵ Dát woord zal niet ledig wederkeren, zo is immers de belofte. Bijbelwoorden krijgen gegarandeerd '*creative power*' wanneer je, zoals Kenneth Hagin onderwijst, vier stappen zet: *Say it - Do it - Receive it - Tell it*. In die weg ontvang je wat je maar wilt. '*You can have what you say*'. Hoe weet hij dat zo zeker? Omdat het door jou herhaalde Schriftwoord door de Geest opgenomen wordt en tot *rhema* gemaakt wordt. Het wordt scheppend Woord, levend Woord, krachtig Woord. Daar heb je wel onwrikbaar geloof voor nodig, anders werkt het niet.

Op die manier kan er heel veel gaan gebeuren, want '*Faith is Force*', '*Just plug into the powerhouse of heaven*'. Geloof is het middel om deze rhema-kracht te ontvangen. Het is de stekker die je steekt in de krachtbron die de hemel is. Je moet de woorden niet alleen herhalen in je gedachten, het is daarbij van groot belang dat je ze hardop uitspreekt - het gaat om *the creative power of the spoken Word*. Het is om deze aspecten dat wij dit

gebruik van bijbelwoorden vergelijken met het uitspreken van mantra's. Daarbij moet je, zo luidt het advies, ook nog eens *visualiseren* wat je ontvangen of bereiken wilt.

De ervaring van Bijbelwoorden binnen gereformeerd kader

Ook gereformeerden ervaren wel dat God soms een bepaald bijbelwoord te binnen brengt, maar zij ervaren dat binnen het kader van de door de éne hermeneutiek getoonzette verkondiging. En zij zullen zich ook daardoor laten corrigeren. E.A. de Boer formuleerde dat God "het schriftwoord dat in mijn hart geschreven werd, elk moment dat het Hem behaagt kan wakker roepen".⁶ En de Candlestand Statement zegt het zo: "Hij dringt tot ons door wanneer Hij de Schrift te verstaan geeft (1 Kor. 2:16). Zijn werk beïnvloedt alle aspecten van ons menselijk wezen: geest, ziel, gevoelens en geweten. Daardoor zullen wij soms bijzondere ervaringen of onverwachte omstandigheden uit kunnen leggen als de leidende hand van God in het persoonlijk leven..." En in dat verband wordt gezegd dat "de koppeling met de verkondiging van het Woord van God en met de trouwe lezing van de Bijbel, altijd aanwezig zal zijn. Die connectie zal in stand gehouden moeten worden, om ons ervoor te bewaren op de golven van eigen gedachtespinsels en gevoelens op drift te raken" (CS. art. 11). Hier wordt dus de sturende en beschermende functie van één hermeneutiek gehandhaafd. Deze eenduidigheid functioneert als toetssteen voor het ervaringsleven van gelovigen. Zo niet de dubbelzinnige hermeneutiek die gebaseerd is op het onderscheiden van *logos* en *rhema*.

Dubbele hermeneutiek

De conclusie van het rhema-logos onderscheid is onvermijdelijk. De Geest gebruikt de Bijbel kenmerkend op twee manieren. Enerzijds werkt en versterkt hij geloof in de weg van zorgvuldige uitleg door voorgangers. Anderzijds neemt hij losse bijbelwoorden op om ze tot gelding te brengen in het leven van particuliere gelovigen. Uit dit laatste ontstaat een hermeneutische methode om het Woord concreet sturend, bevrijdend of genezend te ervaren. Het is een hermeneutiek om bijbelwoorden direct, één op één en los van hun oorspronkelijke verband toe te passen. Deze plukmethode volgt niet de bedding van een zorgvuldige bijbeluitleg en is voor iedereen gemakkelijk toegankelijk. Men proclameert deze wijze van gebruik van Schriftwoorden vanwege het in hun ogen *evidente* onderscheid tussen de Griekse woorden *rhema* en *logos*. Dat onderscheid is wat hen betreft zó overduidelijk dat ontkennen van grote onwil zou getuigen en van verzet tegen de Heilige Geest.⁷ Toetsing van rhema-woorden behoeft geen normale exegese. De ervaring van de gelovige die het rhema-woord ontvangt, is immers de ervaring van de directe relatie met de Heilige Geest. Die aldus geclaimde ervaring maakt menselijke uitleg en gecorrigeer overbodig.

Hoe 'rhema' werkt - enkele voorbeelden

Lidia is ziek, ze heeft geleerd dat ze moet bidden om een aanwijzing van de Geest te ontvangen. Op een morgen leest ze Mat. 20:32 waar het woord van Jezus staat "Wat wilt gij dat ik doen zal?" Op dat moment voelde Lidia dat dit woord levend werd voor haar. Ze voelde dat dit het antwoord was op haar vraag, en dat ze niet naar de dokter hoefde te gaan om behandeld te worden. De Here zou haar zeker genezen. Het ontvangen van *rhema* wordt ingewacht bij het maken van belangrijke keuzes in het leven. Beroepskeuze, het kiezen van een levensgezel, een verhuizing of een speciale roeping. Soms zijn er geen passende woorden in de Bijbel voor een specifieke situatie. In dat geval kan de Geest ook andere woorden gebruiken dan bijbelwoorden.

Amir lijdt aan een kankergezwell aan zijn hand. Hij ontvangt een *rhema* van de Geest dat hij niet naar de dokter hoeft voor medicijnen of bestraling. God zal hem genezen. Hij moet dan wel geloven en deze aanwijzing gehoorzamen. Wanneer enige tijd na zijn genezing het gezwell weer terugkeert kan het heel goed zijn dat hij nu wel een *rhema* ontvangt met een andere aanwijzing, namelijk dat hij naar de dokter moet gaan en zich laten behandelen. Steeds moet je je verlaten op de Heer en *afwachten* welke aanwijzing hij je gaat geven.

Ver weg?

Hebben deze dingen niets te maken met de charismatische invloed in Nederland en in onze kerken? Het komt heel dichtbij wanneer we naar *Cristal Church* kijken op zondagmorgen, in het kader van 'Hour of Power'. Daar kunnen ook wij van onder de indruk raken. Maar wist u dat Robert Schuller promotor is van theorieën als *positive confession* en *possibility thinking*? Daarin gaat het om de realisatie van de *power of the Kingdom*. Grote nadruk wordt gelegd op geloof in wat je wilt bereiken; ook op zelfvertrouwen en zelfliefde, op alles om succes, geluk en genezing te verkrijgen. Daarin speelt de kracht van het gelovig uitgesproken positieve woord methodisch een grote rol en wordt gewaarschuwd tegen de desastreuze werking van het negatieve woord (*negative confession* wordt dat genoemd).

Als ik de kernwoorden hoor die in dit soort bewegingen gebruikt worden (kracht, *power*, werking, kracht van het Koninkrijk, aanhoudend bidden, ontvankelijkheid, inwachten) dan lijkt het zo op het eerste gezicht allemaal wel mee te vallen. Toch wordt hier radicaal een andere weg ingeslagen die zal leiden tot een andere spiritualiteit en levensstijl. Tot een ander scala aan verwachtingen, veel meer op het nú gericht, veel meer op de méns gericht en zijn verlangens. Het gelovige leven zal gaan draaien om de krachtdadige en directe werking van de Geest tot in de kleinste dingen van het dagelijkse leven toe. "Er kan heel veel gebeuren", zo lezen we op de site van New Wine. "Laat je huiver maar varen en geef je over aan de directe leiding van de Geest, die ook in bijbelverzen tot ons kan komen. De Geest zal je verrassen." Gaat het hier, zonder dat het genoemd wordt, niet om een soort *rhema*? Joh! Geef je theologische vooringenomenheid toch op, het gaat om een *New Reformation* die van God is.⁸ Charismatische verandering.

Nieuwe wijn

We lezen bij New Wine: "Er wordt uitgezien naar de actieve werking van de Heilige Geest op dit moment. Juist in de stilte kan er veel gebeuren. De Geest kan verborgen pijn naar boven brengen of inzichten geven over wortels van trauma's waar mensen mee rondlopen. Mensen kunnen van zonden worden overtuigd, of ze kunnen bemoeidigd worden door een beeld, of een lied, of een bijbelvers, dat een van de gebedspartners ontvangt." Daar kun je in getraind worden. Het gaat om vaardigheden en losse bijbelverzen, een manier van bidden ('ministry') "die het moet hebben van de verwachting van Gods krachtdadige Aanwezigheid". Er zou meer te noemen zijn. Voor mij zijn het signalen dat het om veel meer gaat dan alleen maar wat vernieuwing binnen gereformeerde kaders. Ik hoor (in beginsel) dezelfde taal, dezelfde intentie en dezelfde *claims* als bij een beweging als *Word of Faith*. Men wil zeker goed de Bijbel lezen. Toch is er náást een goede manier een tweede hermeneutiek nodig om ruimte te scheppen voor de geloofspraktijk die beoogd wordt. De lijnen worden doorgetrokken, één op één, van Christus naar de gelovigen nu. bijbelverzen krijgen in het leven van een gelovige geheel los van hun oorspronkelijke betekenis *kracht en effect*. Er wordt theologisch een weg gezocht om het één op één gebruiken van Bijbelverzen te legitimeren.

En daarmee belanden we in een omgeving waarin de in het eerste artikel genoemde gereformeerde kernwaarden (openbaringsleer, schriftvisie, exegese, verbondsleer, heilshistorie, christologie, pneumatologie, ambtsleer, kerkleer) weliswaar niet zomaar zullen verdwijnen, maar allengs aanmerkelijk zullen verbleken.

Ds. Gerit Riemer is docent missiologie bij het IRTT (Intercultural Reformed Theological Training), de trainingsafdeling van De Verre Naasten. Ook is hij de schrijver van Indonesische theologie bij Litindo.

Noten:

1. Zo bijvoorbeeld Paul Yonggi Cho, de leider van 's werelds grootste protestantse kerk (en onderdeel van de Pinksterkerk *Assemblies of God*), de 850.000 leden tellende Yoido Full Gospel Church in Seoul, South Korea.
2. De Septuagint vertaalt het Hebreeuwse woord *dabar* in het Grieks met zowel *logos* als *rhema*.
3. Ik vind het niet nodig in het kader van dit artikel het gemaakte onderscheid tussen *rhema* en *logos* te ontcrachten. Ik stel hier alleen dat het gekunsteld is. Een eenvoudige woordvergelijking laat zien dat deze woorden in de Bijbel praktisch synoniem zijn. Twee voorbeelden: Mat. 12:36,37: "Van elk ijdel woord (*rhema*), dat de mensen zullen spreken, zullen zij rekenschap geven op de dag des oordeels, want naar uw woorden (*logos*) zult gij gerechtvaardigd worden, en naar uw woorden (*logos*) zult gij veroordeeld worden." Van *logos* wordt óók gezegd dat het krachtig is en dynamisch: "Want het woord (*logos*) Gods is levend en krachtig en scherper dan enig tweesnijdend zwaard en het dringt door, zó diep, dat het vaneen scheidt ziel en geest, gewrichten en merg, en het shift overleggingen en gedachten des harten" (Hebr. 4:12).
4. De pinkstertheoloog Kenneth Hagin wordt algemeen beschouwd als de grondlegger van de *Word of Faith Movement* in het midden van de jaren 60 in de vorige eeuw. In de naamgeving *Word of Faith* klinkt de *rhema*-visie door: het gaat om het gelovig uitgesproken woord waaraan de Geest scheppingskracht verleent.
5. Een theorie die mee ontwikkeld werd door de *Positive Confession Theology* waaraan de grote namen van Robert Schuller (inderdaad, van Crystal Cathedral en SBS6 *Hour of Power*) en Norman Vincent Peale verbonden zijn. Invloeden vanuit de psychologische wetenschap spelen een grote rol bij het ontwerp van deze theorie, vooral Carl Jung en Sigmund Freud. Ook zijn verbanden zichtbaar met Boeddhistische spiritualiteit (vooral bij de Koreaanse voorganger Paul Yonggi Cho).
6. Aldus E.A. de Boer op het congres Levend Water in Kampen in een lezing onder de titel *De dynamiek van de Geest, geschetst binnen de menselijke werkelijkheid*. Zie ook E.A. de Boer in *Geestrijk Leven, 'Dienst aan het Levende Woord'*, pag. 219-236 (Barneveld 2006).
7. Aldus bijvoorbeeld Djaka Christianto Silalahi in *Rhema, Istilah Baru untuk Kekuatan Batin?* (Jakarta 2001). Silalahi gaat het debat aan met Ir. Herlianto, die in zijn boeken (vooral *Teologi Sukses*, Jakarta 1993) zeer gefundeerde kritiek levert op veel vormen van charismatische beweging die zich in Indonesië voordoen.
8. Robert Schuller ziet zijn theologie als een *New Reformation*, Peter Wagner heeft het over een *New Apostolic Reformation*.

Ben ik nog altijd uit op elk kwaad?¹

Reactie op dr. A.N. Hendriks

Dit 'weerwoord' hoeft eigenlijk de naam van weerwoord niet te dragen. Dr. Hendriks geeft interessante en waardevolle aanvullingen op mijn artikel waar ik hem erkentelijk voor ben (zie *Reformatie* nr. 13). Hij heeft terecht gezien dat ik niet zo zeer geïnteresseerd was in de oorspronkelijke bedoeling van Ursinus (voorzover die al te achterhalen zou zijn). We lezen de confessie tegen de achtergrond van de Schrift en op dat punt wil ik dan ook inzoomen op de reactie van dr. Hendriks.

P.L. Voorberg ■

Het gaat mij er niet om te beweren dat het geweten (in antwoord 6o HC.) ongelijk heeft als het beweert dat ik nog altijd uit ben op kwaad. Helaas is dat waar. Maar het geweten beschuldigt mij in dat antwoord van de HC. ervan dat ik nog altijd uit ben op *elk* kwaad. Als dan het *Schatboek* geciteerd wordt dat stelt dat een gelovige nog met 'vele kwade genegenheden' worstelt, is dat niet in tegenspraak met de strekking van mijn artikel. Het gaat me er om dat we nog steeds uit zouden zijn op *elk* kwaad. Daar had ik een vraagteken bij gezet op grond van het werk van de Geest in een gelovige.

In de tweede paragraaf citeert dr. Hendriks nog meer plaatsen uit de HC dan ik noemde om aan te geven dat je echt niet kunt stellen dat een wedergeboren mens nog uit is op elk kwaad en adstrueert op deze manier mijn stelling. Bastingius is in dezen geen opponent, omdat hij niet meer beweert dan dat we van nature uit zijn op elk kwaad. Dat is uiteraard geheel juist, maar daar gaat het in antwoord 6o niet om. Het geweten beschuldigt de wedergeboren mens in de actuele situatie van zijn leven anno nu dat hij uit is op elk kwaad. Is dat zo?

In de laatste paragraaf komt dr. Hendriks bij de aanleiding van mijn stelling: het tekort doen aan het 'hartvernieuwende werk van de Geest'. Dr. Hendriks wijst op Galaten 5:17 (het begeren van het vlees gaat in tegen dat van de Geest). Daar gaat het m.i. niet over het hier en nu, maar over de mens zoals die is, *zonder* het 'hartvernieuwende werk van de Geest'. Paulus spoort de gemeente aan zich te laten leiden door de Geest. Zo iemand heeft zijn eigen natuur met alle hartstocht en begeerte aan het

kruis geslagen (24). Dat is toch wel iets anders dan 'uit zijn op *elk* kwaad'. Dat is gewoon niet meer zo. J. van Bruggen schrijft dat de kern van de wet (de liefde) ingeplant wordt in heidenen door de Geest. Wie van Christus zijn, hebben het vlees veroordeeld en er de oorlog aan verklaard (commentaar op Galaten p. 151, 153). Dat is wel wat anders dan *altijd* uit zijn op *elk* kwaad (zoals ons geweten ons wil doen geloven).

Ten slotte nog de verwijzing naar Romeinen 5:17 waar Paulus schrijft: 'ik weet dat in mij, dat wil zeggen mijn vlees geen goed woont.' Geeft dat toch niet aan dat (de wedergeboren) Paulus nog steeds uit is op elk kwaad? De NBV geeft scherper aan wat Paulus bedoelt. Hij constateert in zichzelf een onbedwingbare neiging tot zonde (die is er, helaas, dat ontken ik niet). Dan vervolgt hij dat hij het niet is die daarin handelt, maar de zonde in hem. Dus in hem bevindt zich zonde (zijn vlees) en dat handelt van tijd tot tijd. Het gaat mij er juist om dat er géén identificatie te lezen is (in Romeinen 7) tussen Paulus en de zonde, zijn vlees, zijn oude natuur. Hij vecht daar juist tegen en is dus niet integraal uit op kwaad, zoals het geweten ons wil doen geloven. J. van Bruggen wijst op de strijd die in de mens woedt na zijn bekeering: enerzijds *wil* (curs. PLV) hij God dienen naar zijn wet, anderzijds botst hij op het afwijkend gedrag van zijn eigen natuur (commentaar op Romeinen, p.109). Als het geweten gelijk had zou Paulus God niet *willen* dienen naar Zijn wet. Hij zou dan misschien wel in de praktijk zo de Heer dienen, maar dat zou dan niet berusten op een acte van zijn wil. En dat is dus wel het geval. Je bent niet meer altijd enkel

en alleen uit elk kwaad na je wedergeboorte. Paulus doet tot zijn eigen verdriet en ontsteltenis regelmatig niet wat *hij wil* maar hij doet wat hij *haat*, zijn daden zijn in strijd met zijn *wil*. “De apostel wordt een vreemde invloed gewaar binnen de poorten van zijn leven”. “Paulus wil het koningschap van de Zonde niet erkennen”. Wel schrijft hij dat in hem, dat wil zeggen, in zijn eigen natuur het goede niet aanwezig is. Daar heeft hij het over zijn eigen onbekeerde natuur en daar gaat het dus in antwoord 6o niet over. “Innerlijk stem ik (Paulus) vol vreugde in met de wet van God...” . Dat neemt niet weg dat Paulus’ ledematen *vaak* (curs. PLV) in dienst staan van de zonde. (JvB, 109v., zie ook excurs 6 in dat boek). Als de HC het geweten had laten zeggen (limitatief) dat ik, dat wil zeggen, mijn vlees, c.q. mijn oude oorspronkelijke natuur, altijd uit is op elk kwaad, had ik geen moeite met het geweten gehad. Nu meen ik dat het in zijn aanklachten tekort doet aan het vernieuwende werk van de Geest. De wil wordt bekeerd en zodoende wil die wil nu

ook zelf het goede (D.L. III/IV, 11, 12). Ik ben door het hartvernieuwende werk niet meer uit op elk kwaad (en dr. Hendriks ook niet) en als het geweten dat beweert moeten we ons dat niet laten aanleunen. Dat de parallelle van de aanklachten van het geweten hiermee doorbroken wordt lijkt me juist ‘uit het leven gegrepen’. Is dat niet al vanaf het paradijs de kracht van de zonde: een combinatie maken van waarheid en leugen en zo de mens misleiden? Misschien zat Ursinus dat wel in de gedachten en hebben degenen die zijn collegevoordrachten opschreven in het *Schatboek* die nuance niet ontdekt en ook de onvolprezen Bastingius niet, maar wel een promovendus uit Kampen anno 2007, je weet maar nooit...

Dr. Paul Voorberg is predikant van de Gereformeerde Kerk te Emmeloord.

1. In het vorige nummer oefende dr. Hendriks kritiek op een stelling van dr. p.L. Voorberg. In dit nummer geeft Voorberg antwoord.

lied van de week

Voor zondag 13 januari a.s. is er geen liedbespreking. Het lied uit het *Ger. Kerkboek*: ‘Alle einden der aarde’ is besproken geweest in *De Reformatie*, jaargang 81, nr. 12. Zie daarvoor [www.dereformatie.nl/archief/naar het nieuwe register](http://www.dereformatie.nl/archief/naar%20het%20nieuwe%20register)

HOOFDREDACTEUR:

Prof. Dr. B. Kamphuis, coördinator
‘Achtergronden’

EINDREDACTEUR:

Dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, coördinator ‘Meditatief’,
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, coördinator ‘Kerkelijk leven’
en ‘Wandelen met God’,
Prof. dr. S. Griffioen, J. Westert, coördinator
‘Samenleving’.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator ‘Opvoeding en
onderwijs’, J.M. de Jong, rubriek ‘Kunst’,
Ds. G. Riemer, coördinator ‘Van binnen
naar buiten’, Dr. J. Smelik, rubriek ‘Kerk
en muziek’, Drs. H. Veldman, rubriek
‘Kort historisch’.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

A. Verhoeff (voorzitter),
Drs. B. Bos (secretaris),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient
1 maand voor aanvang van het nieuwe
abonnementsjaar schriftelijk of per
e-mail te geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-
rom verkrijgbaar bij de Chr.
Blindenbibliotheek voor blinden
en slechtzienden.
Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl

ISSN 0165-5191

Mijn zoon uit Egypte

In Mt. 2:15 wordt verteld dat Jozef en Maria met het kind Jezus uitwijken naar Egypte in verband met de dreiging van Herodes het kind om te brengen. Daarbij zegt Matteüs: 'en zo ging in vervulling wat bij monde van de profeet door de Heer is gezegd: 'Uit Egypte heb Ik mijn zoon geroepen' (Hosea 11:1).

W. Wierenga ■

David Stern

David H. Stern deelt in *Jewish New Testament Commentary* (Jewish New Testament Publications, Inc., Maryland, USA, 6^e druk, 1999, pag. 11/12) mee, bij de bespreking van Mt. 2:15 dat de rabbi's vier methoden gebruikten bij de interpretatie van de geschriften van het OT. De *eerste* methode heette de 'simpele methode': 'the plain, literal sense of the text, more or less what modern scholars mean by 'grammatical-historic exegesis' (de eenvoudige, letterlijke betekenis van de tekst, min of meer wat huidige geleerden bedoelen met 'de grammaticaal-historische uitleg). De *tweede* methode werd genoemd 'de hint': via een passage kan God verwijzen ('een hint geven') naar een waarheid, naar dingen waarvan de bijbelschrijvers zelf zich niet bewust waren. De *derde* methode heette: 'de speurtocht', een allegorische of homiletische toepassing van de tekst, waarbij niet zozeer sprake is ex-egese (uitleg), maar van eis-egese (inleg), dwz. dat men eigen gedachten in de tekst inleest, of zich laat leiden tot waarheden die geen verband houden met de tekst. De *vierde* methode noemt men 'het geheim': via woorden met een bepaalde numerieke waarde (de letters worden nl. ook gebruikt als cijfers, WW) of bij ongebruikelijke spelling e.d. wordt men op het spoor gezet van een verborgen betekenis van de tekst. Het gaat bij deze methode dus over minieme kleinigheidjes in de bewoordingen van de tekst.

Talmud en Septuaginta

Wie de Talmud eens heeft ingekeken kan beamen dat de rabbi's vaak op een voor ons zeer zonderlinge manier met teksten uit hun bijbel (het OT, Tenach) omgaan. Als tussen haakjes vermeld ik even dat de oudste Griekse vertaling van het OT., de Septuaginta, kennelijk een andere Hebreeuwse tekst heeft gebruikt bij Mt. 2:15. De LXX (Septuaginta) heeft nl.: 'kai ex Aiguptou metekalesa ta tekna autou'. Hosea 11:1 luidt dan: 'Toen Israël nog een kind was,

had ik het lief; en uit Egypte heb Ik zijn kinderen (de kinderen van Israël, de leden van het volk) geroepen'. Dit hoeft ons verder niet bezig te houden.

De vragen bij Mt. 2:15

Mt. 2:15 heeft de uitleggers altijd bevreemd. Immers, in Hosea 11:1 zegt Jahweh dat Hij zijn zoon, en dat is het volk Israël, uit Egypte heeft geroepen. De profeet moest het volk herinneren aan een geweldige weldaad van Jahweh uit het verleden: de exodus. Waarom haalt Matteüs die woorden aan bij de vlucht van Jezus naar Egypte?

Drie kwesties doen zich voor:

1. Laat Matteüs het woord 'zoon' slaan op Jezus? Dat zou toch vreemd zijn.
2. Hosea 11:1 slaat op een ver in het verleden liggend ingrijpen van God tot redding van zijn volkje Israël, en Matteüs doet alsof Hosea iets profeteerde over de toekomst, over de dagen van de jonge Jezus.
3. Als Matteüs dan Hosea 11:1 wil gebruiken, waarom gebruikt hij het dan bij Jezus' vlucht **naar** Egypte en niet bij zijn terugkeer **uit** Egypte, die hij toch ook vermeldt (Mt 2:21). Hosea sprak toch ook over het gaan **uit** Egypte?

Interpretatie

Matteüs' evangelie is 'het meest joodse evangelie' van de vier die in het NT. zijn opgenomen. Zouden we Mt. 2:15 beter begrijpen wanneer we een rabbijnse interpretatie toepassen? We kunnen dan komen tot de volgende interpretatie. Matteüs geeft de lezers van zijn doelgroep (Joden!) een hint (*tweede* rabbijnse methode). Betrek bij de interpretatie van de vlucht van de kleine Jezus naar Egypte nu eens de tekst uit Hosea 11:1. Misschien gaat je dan een lichtje op. Matteüs spoort ons dan een zoektocht te beginnen (de *derde* methode van de rabbijnen). Hij gebruikt daarbij het woord 'vervullen'.

Vervulling

Wij kunnen dat woord in het dagelijks spraakgebruik opvatten als: een belofte nakomen. Vader beloofde zijn zoon een horloge voor zijn verjaardag. Is het zover dan vervult vader zijn belofte en geeft zijn zoon een horloge. Wij kunnen het woord ook anders opvatten in de zin van: een opdracht vervullen. Zo vatten uitleggers bijv. Mt. 5:17 op, waar Jezus zegt dat Hij gekomen is om de Wet en de Profeten te vervullen. Hij moest de opdracht vervullen om de hele wet voor ons na te komen. Ik acht dat wel een onjuiste verklaring, maar het woord 'vervullen' kan een dergelijke betekenis hebben.

In Mt. 5:17 is naar mijn inzicht iets anders bedoeld. Jezus bedoelde met die woorden dat Hij was gekomen om de diepe betekenis van wet en profeten aan het licht te brengen. Niet slechts geen overspel plegen, maar ook niet loeren en knipogen. Niet slechts niet doodslaan, maar ook niet in boosheid blijven leven. Niet slechts zweren bij de naam van Jahweh, beter helemaal niet zweren en zware woorden gebruiken, enz. Vervullen in de zin van: de volle inhoud aan het licht brengen.

Twee methodes tegelijk

Bij elkaar nemend de *tweede* en *derde* rabbijnse methode kom ik dan tot de conclusie dat Matteüs met zijn verwijzing naar Hosea 11:1 zijn lezers zegt: ik geef u een hint, er ligt een verband tussen Jezus' vlucht **naar** Egypte en Israëls bevrijding **uit** Egypte. En dat verband kan onder woorden gebracht met de term vervullen in de zin van: de diepe zin onthullen. In feite is dan het woord 'vervullen' ook weer een hint. Denk na, zegt Matteüs.

Er is geen sprake van dat Matteüs het woord 'zoon' in Hosea, tegen de betekenis bij Hosea in, op Jezus toepast.

Ik denk na en kom tot de conclusie dat de vlucht van Jezus naar Egypte een onderdeel is van zijn levenslange vernedering met als dieptepunt: zijn dood aan het kruis. Welke diepe

zin ligt er dan in die vlucht en in zijn verdere vernedering? Zo kwam de bevrijding uit het slavenhuis tot stand. Israëls bevrijding uit Egypte in de tijd van Mozes werd achteraf als rechtvaardig gelegitimeerd, als het ware achteraf verdiend door de vernedering van Jezus. Zou Matteüs dat hebben bedoeld? Dan heeft hij het over de diepe zin van Jezus' vlucht naar Egypte.

Of zou hij bedoeld hebben: bij de bevrijding uit Egypte had Jahweh als doel de komst en de vernedering en het lijden van de komende Messias veilig te stellen tot bevrijding van zijn volk en van velen meer uit de slavernij van de dood? Dan heeft Matteüs het over de diepe zin van de bevrijding van Israël uit Egypte. Misschien bedoelt hij beide?

Verklaring van David Stern

David H. Stern deelt als zijn mening mee dat Matteüs de methode van 'de hint' gebruikte, (a.w.12). 'A hint of a very deep truth'. Hij werkt het heel anders uit dan ik boven deed. Hij is van mening dat Matteüs een hint geeft naar deze diepe waarheid: 'the Messiah is equated with, is one with the nation of Israël' (de Messias wordt gelijkgesteld met, is één met het volk Israël). Hij drukt dat ook zo uit: '...that the Messiah Yeshua stands for and is intimately identified with his people (dat de Messias Jezus staat voor en intiem geïdentificeerd wordt met zijn volk)', en dat acht hij een 'extremely important corporate aspect of the Gospel' (een buitenwonen belangrijk corporatief aspect van het evangelie). Het nadeel van deze verklaring is volgens mij dat duister blijft waarom Matteüs het citaat uit Hosea plaatst bij de vlucht naar Egypte.

Wellicht heeft de rabbi Matteüs zijn lezers niet alleen aan het denken willen zetten, maar ook aan het discussiëren. Wie weet kunnen wij dat vandaag ook doen.

Ds. W. Wierenga is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Helpman en woont te Midlaren.

Een rooster voor de Veertigdagentijd & Pasen 2008

kerk en liturgie

Wanneer u dit leest, is het kerstfeest nog maar net achter de rug. Het lijkt dus wat vroeg om nu al aandacht te vragen voor de lijdensweken en voor Pasen. Maar dit jaar valt het Paasfeest erg vroeg (23 maart) en dus zal op 10 februari de eerste lijdenszondag zijn. Dat is al over een maand. Wanneer men dus een project wil opstarten voor de Veertigdagentijd, zal men nu aan de slag moeten.

Vorig jaar werd in mijn vorige woonplaats (Zuidhorn) een project uitgevoerd waarin gemeentebreed aandacht gegeven werd aan de lijdensweken. Ten behoeve van dit project had ik een leesrooster gemaakt en tevens een aantal vespers ontworpen. In dit artikel wil ik dat rooster graag presenteren, waarbij ik uiteraard de data aangepast heb aan het jaar 2008. Het complete rooster kunt u vinden op de website van De Reformatie: [www.dereformatie.nl/archief/naar nieuw register](http://www.dereformatie.nl/archief/naar_nieuw_register)

J. Smelik ■

Eerst wil ik een paar algemene opmerkingen maken over leesroosters, vervolgens over de thematische invulling en opbouw van mijn leesrooster. Daarna zal ik stilstaan bij een specifiek onderdeel van het Veertigdagenproject, namelijk de vespers die vorig jaar in Zuidhorn in het kader van dat project gehouden werden.

Leesrooster

Het is niet mogelijk om op deze plek het onderwerp 'leesroosters en het kerkelijk jaar' te behandelen. Ik volsta met het volgende. Een liturgisch leesrooster, zoals binnen de rooms-katholieke en lutherse traditie bestaat, bevat voor de zondagen van het kerkelijk jaar een overzicht van de bijbelgedeelten die op een bepaalde zondag in de morgendienst gelezen worden. Uiteraard betekent dit dat ook de thematiek van de preek daarmee is vastgelegd. Nu is binnen onze kerken het gebruik van leesroosters onbekend en werd het gebruik ervan lange tijd ook als pertinent onwenselijk beschouwd. Tenminste, voorzover het de zondagse diensten betrof, want dagboekjes zijn in zekere zin ook leesroosters, maar dan voor de huiselijke liturgie op doordeweekse dagen. De laatste jaren zie je her en der dat kerken leesroosters gaan gebruiken voor bepaalde perioden (advent, lijdenstijd).

Leesroosters zijn nauw verbonden met het kerkelijk jaar. Ook ten aanzien van het kerkelijk jaar stonden (en staan?) onze kerken dikwijls afwijzend. In *EREdienst*, het tijdschrift van de Vereniging van Gereformeerde Kerkmusici, is in het decembernummer 2007 een serie gestart over het liturgische jaar, de voor- en nadelen en achtergronden daarvan. Het lijkt me erg zinvol wanneer we ons als gereformeerde kerken op dit onderwerp nader bezinnen. Ook omdat het merkwaardige verschijnselen kan tegengaan. Zo weet ik bijvoorbeeld van gemeenten die afgelopen eerste adventszondag in de kerkzaal nadrukkelijk elementen hadden aangebracht die in verband stonden met de adventsviering, maar waar de predikant besloten had om zich in lezingen, liederen en preek maar helemaal niets van advent aan te trekken. En verder was het schering en inslag dat in de adventsperiode bepaalde adventsliederen twee of drie keer gezongen werden en andere totaal niet aan bod kwamen. Een leesrooster biedt ook mogelijkheden om er een liedrooster aan vast te koppelen.

Opzet van het rooster

Van de christelijke feesten is het Paasfeest het eerste feest dat de christelijke kerk jaarlijks ging vieren. De vroegchristelijke kerk ging er

ook toe over om zich in de weken voorafgaande aan Pasen op dit centrale feest voor te bereiden. Deze voorbereidingstijd wordt wel aangeduid met de naam 'Veertigdagentijd'. In de gereformeerde traditie wordt dikwijls gesproken over 'zes lijdensweken'. Welke benaming men ook kiest: in beide gevallen gaat het erom dat de tijd voor Pasen gebruikt wordt als bij uitstek een periode van inkeer, bezinning, vasten en gebed. In de kerkgeschiedenis is de Veertigdagentijd nadrukkelijk een periode geweest waarin extra aandacht was voor boete en bekering. De Veertigdagentijd is een tijd van verootmoediging. Het is een periode om stil te staan bij Christus' lijden, sterven en opstanding. Met nadruk noem ik hier ook de opstanding, want m.i. kun je de Veertigdagentijd niet loskoppelen van Pasen. Daarom strekt het leesrooster zich uit tot en met Pasen.

De structuur van het leesrooster wordt bepaald door twee zaken: de 'Ik ben'-woorden uit het Johannes-evangelie en een doorgaande lezing van het lijdensevangelie volgens Matteüs. Allereerst door de zogeheten 'Ik ben'-uitspraken van Jezus Christus. Het gaat dus om de bekende Schriftwoorden:

Ik ben het Levensbrood [Joh. 6:35-38]
Ik ben het Licht van de wereld [Joh. 8:12]
Ik ben de Deur voor de schapen [Joh. 10:7-10]
Ik ben de goede Herder [Joh. 10:11-14]
Ik ben de Opstanding en het leven [Joh. 11:25-26]
Ik ben de weg, de waarheid en het leven [Joh. 14,6]
Ik ben de ware wijnstok [Joh. 15:1-5]

Met deze uitspraken heeft de Here Jezus zichzelf voorgesteld. De uitspraken laten als het ware verschillende kanten, aspecten van Christus en zijn werk zien. En samen vormen ze dan in zekere zin - zoals P.H.R. van Houwelingen kernachtig heeft uitgedrukt - een portret van onze Heiland.'

de Veertigdagentijd is een tijd van verootmoediging

Het veertigdagenproject is zo opgebouwd dat elke week één van deze 'Ik ben' uitspraken centraal staat. Elke week is er dus een thema dat samengevat wordt door een 'Ik ben'-uitspraak. Vorig jaar werd in de Zuidhornse kerkdiensten op zondagmorgen gepreikt worden over de 'Ik ben'-uitspraak die voor die week op het rooster stond. Ook gastpredikanten kregen het verzoek om over de 'Ik ben'-uitspraak die aan de orde was te preken.

Het leesrooster bevat verder voor elke dag een bijbelgedeelte dat op één of andere wijze verband houdt met het thema (c.q. de 'Ik ben'-uitspraak). Uiteraard is dit gedeelte van het leesrooster bedoeld voor de huiselijke liturgie. De schriftlezingen voor doordeweekse dagen belichten de 'Ik ben'-uitspraak vanuit diverse invalshoeken. Op deze wijze wordt de kerke-

lijke liturgie voortgezet in de huiselijke eredienst en is er een goede eenheid tussen zondag en maandag.

Een ander element op het rooster is dat de geschiedenis van Christus' sterven en opstanding, zoals dat beschreven staat bij de evangelist Matteüs, op de zondagmorgen als een soort doorgaande lezing aan bod komt. Het rooster geeft aan om vanaf zondag 10 februari in de kerkdiensten op de zondagmorgen en in de diensten op Goede Vrijdag en met Pasen steeds een volgend gedeelte uit Matteüs 26 tot 28 te lezen. Met Pasen is dus de hele geschiedenis van Jezus' lijden, sterven en opstanding gelezen volgens het Matteüs-evangelie. Een volgend jaar zou men hetzelfde kunnen doen, maar dan een andere evangelist kunnen volgen.

Het rooster gaat dus helemaal uit van de zondagmorgendienst, waarin over het thema van die week gelezen, gezongen en gepreikt wordt. Het volgen van dit rooster betekent dus ook dat de 'preektekst' voor voorgangers vastligt en niet vrij gekozen kan worden.

Verder biedt het rooster de mogelijkheid om ook de liederen, die passen in de tijd voor Pasen, te verdelen over de kerkdiensten. Dit voorkomt dat bepaalde liederen tijdens de Veertigdagentijd tig-keer gezongen worden en andere helemaal niet. Ook biedt het rooster voor organisten en cantors de mogelijkheid om zich ruim van te voren voor te bereiden. Er kunnen composities uitgezocht en ingestudeerd worden.

Door de week kunnen verschillende activiteiten georganiseerd worden, waarbij zoveel mogelijk gewerkt kan worden met het thema (c.q. de 'Ik ben'-uitspraak) van die week. Het kan variëren van een sing-in tot en met een vesper, van een 'open dienst' tot een bijbelstudiebijeenkomst. De verschillende commissies die uw gemeente ongetwijfeld rijk is, kunnen hun eigen activiteit dus invullen naar believen, waarbij alleen de thematiek vastligt. Dat ook basisscholen bij het project betrokken kunnen worden, zal duidelijk zijn.

Vespers

Onderdeel van het project dat vorig jaar in Zuidhorn gehouden is, waren zes vespers op de woensdagavond. Het beleggen van dergelijke kerkelijke avondgebeden heeft de volgende achtergrond.

Uit talrijke plaatsen in de Bijbel blijkt de centrale betekenis van het gebed voor zowel de geloofsgemeenschap als geheel, als voor de individuele gelovige. In de belijdenisgeschriften heeft de kerk dit bijbelse gegeven expliciet onder woorden gebracht, o.a. door het gebed aan te wijzen als het voornaamste stuk in de dankbaarheid (HC zondag 45).

Het belang van het gebed heeft de christelijke kerk er al in de eerste eeuwen van haar bestaan

toe gebracht om naast de zondagse erediensten aparte gebedssamenkomsten te beleggen. Gewezen kan worden op de omvangrijke traditie van de zogenaamde getijdendiensten. Deze diensten waren aanvankelijk bedoeld voor heel de gemeente, maar werden in de Middeleeuwen alleen in de kloosters gehouden. De geschiedenis kent echter ook praktijken waar de getijden nadrukkelijk voor de hele gemeenschap bedoeld zijn en gevierd worden (zie bijv. de zogenaamde *Morningprayers* en *Evensongs* uit de Anglicaanse traditie).

Na de zestiende-eeuwse Reformatie kwam in het gereformeerd protestantisme de nadruk te liggen op de huiselijke eredienst. Het houden van (wekelijkse) avondgebeden voor de hele gemeente werd niet zelden gezien als een bedreiging (concurrentie) voor het private gebedsleven. Intussen bleven de gereformeerde kerken wel bekend met het verschijnsel van gebedssamenkomsten ('bidstonden'), zij het dat ze onregelmatig werden gehouden en dat de frequentie van dergelijke bijeenkomsten na de negentiende eeuw aanzienlijk afnam, en nu slechts nog bij hoge uitzondering gehouden worden.

Gezien de betekenis van het gebed voor zowel de kerk als geheel als de kerkleden afzonderlijk, zijn deze gebedsbijeenkomsten uit oogpunt van pastoraat en gemeenteopbouw zinvol en functioneel. Bidden is immers ook ronduit een diaconale zaak: omzien naar elkaar, meeleven, meebidden, leren bidden.

Bij dit alles komt nog het feit dat velen in de huidige, jachtige en vluchtige maatschappij geen of nauwelijks tijd meer nemen voor persoonlijk gebed en meditatie. Ook vanuit dit perspectief zijn aparte kerkelijke gebedssamenkomsten door de week zinvol, opbouwend voor het geloofsleven van de gemeente in haar geheel en van de gemeenteleden afzonderlijk. Dat geldt eens te meer in de Veertigdagentijd, die bij uitstek een periode van verootmoediging, verstillen en gebed is.

Uitwerking Vespers

In de Veertigdagentijd zou u wekelijks op de woensdagavond (of een andere avond) aan het begin van de avond een avondgebed kunnen houden. In Zuidhorn begonnen vorig jaar andere activiteiten die op woensdagavond plaatsvonden iets later, zodat men eerst de vesper kon bezoeken. Een vesper dient niet langer dan een half uur in beslag te nemen.

De vespers volgen steeds eenzelfde, sobere opzet, waarvan het zogeheten 'psalmengebed' en de voorbeden de twee brandpunten vormen. De orde van dienst voor de vespers zoals die vorig jaar in Zuidhorn gevolgd werd, zag er als volgt uit:

Inleidend orgelspel
Openingsgebed
Lied
Moment van stilte en inkeer

Psalmengebed
Schriftlezing
Hymne
Gebeden
Avondlied
Uitleidend orgelspel

De thematiek voor de vespers kan natuurlijk aansluiten bij de 'Ik ben'-uitspraak welke die week aan de orde is. Het openingsgebed dient kort en krachtig te zijn en vooral verband te houden met het thema.

Het psalmengebed bestaat uit een aantal psalmen die men op diverse wijzen tot klinken kan brengen: men kan de psalm lezen, de berijming ervan zingen of een cantorij kan al dan niet in samenwerking met de gemeente een onberijmde versie zingen. Het werkt heel goed om bijvoorbeeld de eerste psalm te zingen in een berijming, de tweede uit te spreken en een eventueel derde psalm in een onberijmde versie te zingen. Let wel, psalmen zijn hier geen schriftlezing en moeten dus ook niet als zodanig aangekondigd worden. Een schriftlezing volgt pas ná het psalmengebed. Een meditatie is niet per se noodzakelijk maar kan in een vesper wel plaatsvinden voorafgaande of na de lezing uit de Heilige Schrift.

Na een hymne volgt het tweede brandpunt van de vesper: het voorbedengebed. Dat gebed kan bestaan uit drie gedeelten die in elkaar overlopen: voorbeden - stil gebed - Onze Vader. Het gebed des Heren kan gezamenlijk uitgesproken worden of gezongen worden (al dan niet door een cantorij).

Elke vesper wordt besloten met een avondlied. Traditioneel wordt op deze plek de lofzang van Maria gezongen. Men kan er echter ook voor kiezen op deze plaats een (andere) hymne te zingen, c.q. een avondlied.

Kerken die een cantorij hebben, kunnen deze in de vespers inschakelen. Het biedt mogelijkheden om - al dan niet in afwisseling met de gemeente - strofische liederen en onberijmde psalmen o.i.d. te zingen. Op de website van dit blad (www.dereformatie.nl) zijn een paar voorbeelden van orden van dienst voor vespervieringen te vinden. Uiteraard moet elke gemeente orden van dienst ontwerpen die specifiek toegesneden zijn op de plaatselijke situatie en mogelijkheden.

bidden is immers ook ronduit een diaconale zaak

Om de vesper vanaf het begin het juiste karakter te geven, zijn diverse praktisch-organisatorische zaken van belang. Zorg er bijvoorbeeld voor dat mensen bij elkaar zitten en niet verspreid over de hele kerkzaal. Dat bevordert het gevoel van samenzijn, en is bovendien voor de samenzang prettig.

Verder is het van belang dat erop gewezen wordt dat onderlinge conversaties vooraf, tijdens of na de vesper niet gewenst zijn. Wie wil keuvelen, kan dat in de hal doen.

Ten slotte noem ik als punt dat men moet zorgen dat de onderdelen van de vespers in een goed ritme verlopen. Dus geen lange pauzes ertussen laten ontstaan. Het uitgebreid aankondigen of aan elkaar kletsen/preken van liturgische onderdelen is in de zondagse praktijk doorgaans al een irritante overbodigheid, maar bij een vesper is het al helemaal overbodig. Temeer daar men er goed aan doet om de

liturgie van de vespers op papier uit te reiken bij de ingang.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

noot:

Dr. P.H.R. van Houwelingen heeft over de Ik-ben-woorden een mooi boekje geschreven: *Jezus stelt zich voor* (Kampen: J.H. Kok 1998). Helaas is dit boekje niet meer in handel; u kunt het alleen nog kopen bij Boekhandel Goedhart uit Zwolle, die het aanbiedt voor 3,95 euro. Zie de website: www.goedhartboeken.nl [vervolgens klikken op 'online winkel'].

Rooster Veertigdagentijd en Pasen 2008

10 februari - eerste zondag

Ik ben de ware wijnstok [Joh. 15:1-5]

Matt. 26:1-16 - Jezus met kostbare olie gebalsemd & Judas Isakariot

zondag 10	lezen: Jesaja 42:1-7
maandag 11	lezen: Psalm 80
dinsdag 12	lezen: Gen. 49:12-26
woensdag 13	lezen: Jesaja 5:1-7
donderdag 14	lezen: Matt. 13:1-9
vrijdag 15	lezen: Rom. 7:1-6
zaterdag 16	lezen: Kol. 1:1-11

17 februari - tweede zondag

Ik ben het Levensbrood [Joh. 6:35-38]

Matt. 26:17-35 - Het pesachmaal

zondag 17	lezen: Jesaja 42:18-43:8
maandag 18	lezen: Ex. 16:1-8
dinsdag 19	lezen: Deut. 8:1-19
woensdag 20	lezen: Psalm 78:14-35
donderdag 21	lezen: Jes. 30:19-29
vrijdag 22	lezen: 1 Kor. 1:17-26
zaterdag 23	lezen: Marc. 6:30-44

24 februari - derde zondag

Ik ben de Deur voor de schapen [Joh. 10:7-10]

Matt. 26:36-56 - Gethsemane

zondag 24	lezen: Jesaja 49:1-7
maandag 25	lezen: Jes. 44:24-45:3
dinsdag 26	lezen: Psalm 118:13-23
woensdag 27	lezen: Psalm 23
donderdag 28	lezen: Sef. 2:1-8
vrijdag 29	lezen: Luc. 15:1-7
zaterdag 1	lezen: Joh. 10:1-5

02 maart - vierde zondag

Ik ben de goede Herder [Joh. 10:11-14]

Matt. 26:56-75 - Jezus verhoord en verloochend

zondag 2	lezen: Jesaja 50:4-11
maandag 3	lezen: Num. 27:12-23
dinsdag 4	lezen: Jes. 40:6-11
woensdag 5	lezen: Jer. 23:1-6
donderdag 6	lezen: Ez. 34:1-24
vrijdag 7	lezen: Psalm 78:50-56
zaterdag 8	lezen: Psalm 28

09 maart - vijfde zondag

Ik ben de weg, de waarheid en het leven

[Joh. 14:6]

Matt. 27:1-14 - Jezus voor Pilatus (1)

zondag 9	lezen: Jesaja 52:13-53:12
maandag 10	lezen: Psalm 119:1-16
dinsdag 11	lezen: Psalm 119:17-32
woensdag 12	lezen: Psalm 119: 32-46
donderdag 13	lezen: Joh. 8:23-36
vrijdag 14	lezen: Joh. 17:1-9
zaterdag 15	lezen: Joh. 17:9-20

16 maart - zesde zondag

Ik ben het Licht van de wereld [Joh. 8:12]

Matt. 27:15-26 - Jezus voor Pilatus (2)

zondag 16	lezen: Jesaja 52:13-53:12
maandag 17	lezen: Psalm 36
dinsdag 18	lezen: Jes. 60:15-22
woensdag 19	lezen: Joh. 1:1-13
donderdag 20	lezen: Openb. 21:12-27

21 maart - Goede Vrijdag [idem]

Matt. 27:27-66 - Kruisiging

vrijdag 21	lezen: Lucas 2:29-32
zaterdag 22	lezen: psalm 43

23 april - Pasen

Ik ben de Opstanding en het leven

[Joh. 11:25-26]

Matt. 28 - Opstanding uit de dood

zondag 23	lezen: Psalm 16
maandag 24	lezen: Hand. 17:15-34
dinsdag 25	lezen: Joh. 11:1-23
woensdag 26	lezen: Joh. 11:24-45
donderdag 27	lezen: 1 Kor. 15:12-28
vrijdag 28	lezen: 1 Kor. 15:35-49
zaterdag 29	lezen: 1 Kor. 15:50-58

Knip de geweldsteksten eruit

‘Als je de geweldsteksten uit de Bijbel knipt, houd je Jezus over’.
Aldus Andries Knevel in een interview in *Visie*, het laatste nummer van 2007. Dat zou zijn antwoord zijn aan Geert Wilders. Namelijk, als Wilders zou zeggen: ‘Ik wil de geweldsteksten uit het Oude Testament knippen. Dan houd je de *Donald Duck* over’.

G. Kwakkel ■

Een poging

Ik heb de schaar gepakt en ben gaan knippen. Ik knipte het verhaal van de zondvloed eruit. Ik knipte de ondergang van Sodom en Gomorra weg. Ik knipte alle teksten eruit waarin God Israël opdraagt de volken van Kanaän uit te roeien. Ik knipte de verhalen weg die de uitvoering van dat bevel beschrijven, zoals de verwoesting van Jericho en Ai. Ik zette mijn schaar in Psalm 137: ‘Gelukkig hij die Babels kinderen grijpt en op de rotsen verplettert.’ Ik was nog lang niet klaar. Er moest nog veel meer weggeknipt worden uit het Oude Testament. Maar ik kon er niet omheen ook het Nieuwe Testament onder handen te nemen. Grote stukken uit de Openbaring aan Johannes verdwenen tussen de scherpe randen van mijn schaar.

Ik was nog lang niet klaar. Maar ik leunde achterover om het eerste resultaat te bekijken. Ik keek door de uitgeknipte gaten in mijn Bijbel heen. Wat zag ik?

Ik zag Lamech, die zich nog steeds 77 keer kon wreken op een jochie dat hem een klap gaf. Ik zag mannen uit Sodom en Gomorra die hun lusten botvierden op onschuldige vreemdelingen. Ik zag Kanaänieten die Israëlieten verleidden om ontrouw te worden aan hun God en kinderen te offeren. Ik zag jonge soldaten uit Babylon, die Jeruzalem met de grond gelijk maakten. Ik zag dat de stad waar God zijn werk wilde doen nooit meer opgebouwd zou worden. Ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waar nog steeds het onrecht heerste en slachtoffers maakte.

Andere Jezus

Maar Jezus dan? Hij was toch niet weggeknipt? Nee, Hij stond er nog steeds. Gelukkig wel. Maar ik herkende Hem niet helemaal meer. Hij leek minder op de dienaar van de heer uit Jesaja 53. Hij was niet meer Degene die door de heer gebroken en ziek gemaakt werd. Zag ik

nog aan Hem, dat Hij door heidenen was gekruisigd en gedood? Misschien wel. Maar ik zag niet langer dat dit gebeurd was ‘overeenkomstig Gods bedoeling en voorkennis’ (Hand. 2:23).

Ik had de geweldsteksten uit de Bijbel geknipt. Dat luchtte op. Maar ik was al knippend heel veel kwijt geraakt. Jezus zelf was onherkenbaar veranderd. Hij was niet langer mijn volkomen verlosser. Hij was iemand met hoge idealen, iemand naar wie je bewonderend kunt kijken en van wie je heel veel kunt leren. Maar Hij was niet langer in staat om mij en de hele wereld werkelijk schoon te maken van het vuil van onze zonden.

Antwoord aan Wilders

Wat moet ik dan aan Geert Wilders antwoorden? Dit: ‘Mijnheer Wilders, het kwaad in u en mij zit diep, heel diep. Het kan alleen maar verdwijnen door goddelijk geweld. Juist daarom heb ik niet het recht om geweld te gebruiken tegen andere mensen, want zij zijn niet slechter dan ik zelf. Ik moet het helemaal aan God overlaten om te bepalen wanneer bevoegde mensen geweld mogen inzetten, als laatste redmiddel. Dat leer ik uit de Bijbel. Niet door losse teksten te lezen, maar door mij de weg te laten wijzen door het hele Woord van God.’

Knippen verboden

Tenslotte nog een vraag. Wat zou Jezus zelf van mijn schaar gevonden hebben? Hij leefde bij de overtuiging dat ‘de Schrift niet kan gebroken worden’ (Joh. 10:35, NBG 1951). Kun je dan wel knippen zonder Hem kwijt te raken?

Prof. Dr. Gert Kwakkel doceert Oude Testament aan de Theologische Universiteit te Kampen.

(Zie ook ‘Goddelijk geweld en het kruis’ in *De Reformatie* van 7 april 2007.

Barendrecht - beroepen H.D.
Bondt te Nunspeet (deeltijd) en
Heerde (deeltijd)
Roden - bedankt voor beroep:
D. de Jong te 's Gravenhage-
Zuid/Rijswijk

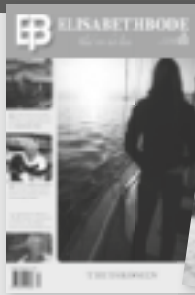
Persberichten

Zendtijd voor kerken

Op D.V. **zondag 20 januari 2008** wordt een kerkdienst uitgezonden vanuit de Gereformeerde Kerk (v) in Putten op radio 5 om 17.02 uur. Voorganger is ds. Jan Wesseling. Hij spreekt over het thema: "Zal God de catastrofe wel voorkomen?" De samenhang in deze dienst wordt begeleid door Wim Haitsma (orgel), Elvin van den Hoek (piano), Christianne van den Berg (viool), Caroline Wesseling (dwarsfluit) en Willem Jan Visser (trompet).

ELISABETHBODE

blad voor het leven

*Elisabethbode, al 75 jaar
blad voor het leven!*

*Profiteer van
de jubileumaanbieding
en krijg het luisterboek
van André F. Troost
cadeau*

Ja, ik neem een jaarabonnement op de **Elisabethbode** (min. 1 jaar, 26 nrs), betaal € 29,50 en ontvang als **welkomstgeschenk gratis** het luisterboek **Om stil te worden** van André F. Troost*

* ACTIE GELDIG T/M 31 JANUARI 2008

NAAM EN VOORLETTERS _____ M/V

ADRES _____

PC/WOONPLAATS _____

TELEFOONNUMMER _____

☐ IK ONTVANG EEN ACCEPTGIRO (€ 1,15 TOESLAG)

☐ IK MACHTIG EB MEDIA OM HET VERSCHULDIGDE BEDRAG
AF TE SCHRIJVEN VAN MIJN

(POST)BANKREKENING: | | | | | | | |

DATUM _____

HANDTEKENING _____

BON VERZENDEN NAAR EB MEDIA, POSTBUS 2101, 7420 AC DEVENTER

ELB-REF0712

KERKGEBOUWEN

vertrouwd verzekerd

Elk jaar krijgen we premie
terug. En flink wat!

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

donatus

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700